

Azərbaycan-Özbəkistan münasibətləri milli maraqlara xidmət edir

Atamoğlan Məmmədli,
BDU-nun dosenti.

Ötən əsrin 90-cı illərində postsovet məkanında dünyanın siyasi xəritəsində bir zəngin tarixə və böyük mədəni irsə, nəhəng istehsal və intellektual potensiala, sülhsevər və zəhmətkeş xalqə malik suveren bir dövlət meydana çıxdı. Bu, Azərbaycana dost və qardaş Özbəkistan Respublikası idi. Bu gün möhkəm əminliklə söyləmək olar ki, türk dünyasının mühüm tərkib hissələrindən biri olan çağdaş Özbəkistan dünya mədəniyyəti xəzinəsinə mühüm töhfələr vermişdir. Bu ölkənin tarixi İpək yolunun üzərində yerləşməsi özbək xalqına imkan vermişdi ki, ticarət karvanları vasitəsilə şərq və qərb məmləkətləri ilə yaxından əlaqə saxlasın. Elə həmin çağlardan başlayaraq özbək xalqının dünyanın bir sıra diyarları ilə ticarət-iqtisadi və mədəni əlaqələrinin əsası qoyulmuşdur.

Müstəqillik illəri ərzində özbək iqtisadiyyatı 5,5 dəfədən çox artmışdır. Hazırda ümumi daxili məhsulun artım sürəti 8 faizdən çoxdur. “Dünya xoşbəxtlik indeksi” üzrə Özbəkistan hazırda MDB ölkələri arasında birinci yeri tutur. Son illər ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində BMT-nin müvafiq mükafatlarına layiq görülən Özbəkistan bu yönümdə fəaliyyətini daha da genişləndirmişdir. Yanacaq-enerji və taxıl bitkiləri sahəsində heç bir ölkədən asılı olmayan Özbəkistan ət, süd və s. istehlak malları ilə də özünü tam təmin edir.

Demokratik islahatlar prosesi Özbəkistanın müstəqil inkişaf yolunda yeni mərhələ açmışdır. Aparılan islahatlar belə bir qənaətə gəlməyə imkan verir ki, iqtisadiyyatın “Özbək modeli” üzrə inkişaf yolunun seçilməsi ilə birləşdirilmiş demokratik bazar islahatlarının daha da gücləndirilməsi tədbirləri və iqtisadiyyatın liberallaşdırılması, dərinlən düşünülmüş və ardıcıl həyata keçirilən siyasi, iqtisadi və sosial islahatların prioritetləri iqtisadiyyatın perspektiv inkişafı üçün etibarlı, möhkəm bünövrə yaratmışdır.

Ölkədə həyata keçirilən islahatların səmərəsini yüksəltmək məqsədilə, xalqın böyük dəstək və etimadını qazanmış Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin təşəbbüsü ilə 2017-2021-ci illərdə Özbəkistan Respublikasının inkişafının beş üstün istiqaməti üzrə Fəaliyyət strategiyası təsdiq olundu. Bu plana görə ölkə həyatının bütün sahələrinin inkişafı, sosial sahədə 50 mindən çox mənzilin tikintisi nəzərdə tutulmuşdur. Prezidentin təşəbbüsü ilə xarici siyasət sahəsində 13 ölkə ilə çoxplanlı əməkdaşlığın daha da inkişafı üzrə “yol xəritələri” təsdiq edilmişdir. Bu planda türk-müsəlman respublikalarına, xüsusilə də qardaş Azərbaycana önəm verilir.

Ümumi türk, islam arealında mühüm coğrafi mövqeyə malik olan Azərbaycan da tarixi İpək yolunun üzərində yerləşir. Sovetlər birliyinin süqutundan sonra Azərbaycan və özbək xalqları özlərinin əzəli arzularına qovuşmuş və onların arasında bərabərhuquqlu münasibətlər bərqərar olmuşdur. Özbəkistan Cənubi Qafqaz regionunda əsas tərəfdaş kimi qəbul etdiyi Azərbaycanla əməkdaşlığın dərinləşməsinə xüsusi əhəmiyyət verir. Şübhəsiz, bu iki xalq arasında sıx və etibarlı münasibətlərin qurulması yaxın milli adət və ənənələrə, ümumi dil qrupuna, mədəniyyət və din birliyinə əsaslanır. Bu gün 40 mindən çox azərbaycanlı Özbəkistan cəmiyyətinin sosial, ictimai, iqtisadi və digər sahələrində fəal iştirak edir. Həm də bu iki xalq bərk günlərin dostlarıdır. Belə ki, 1966-cı ilin aprelində dağıdıcı zəlzələdən sonra Daşkəndin bərpasında azərbaycanlılar yaxından iştirak etmişdilər.

Böyük perspektivlərə malik olan Azərbaycan-Özbəkistan münasibətləri Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya regionunda hökm sürən sabitliyin və davamlı inkişafın təmin edilməsində də mühüm rol oynayır. Bu iki ölkə arasında diplomatik münasibətlər 1995-ci il oktyabrın 2-də qurulmuşdur. 1996-cı ilin ortalarında Azərbaycanın Özbəkistanda, 1998-ci ilin mayında isə Özbəkistanın Azərbaycanda səfirlikləri fəaliyyətə başlayıb. Hazırda iki ölkə arasındakı münasibətlərin inkişafı strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlmişdir. Belə ki, qarşılıqlı siyasi münasibətlər hüquq bərabərliyi prinsipləri əsasında, milli maraqları və prioritetləri nəzərə almaqla yeni məzmun kəsb etmişdir.

Hələ 1997-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin Özbəkistana rəsmi səfəri münasibətlərin inkişafında yeni mərhələ oldu. Daha sonralar Prezident İlham Əliyevin qardaş Özbəkistana rəsmi səfərləri gedişində isə dövlətlər, hökumətlər və müxtəlif şirkətlər arasında sənədlərin imzalanması əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi üçün möhkəm zəmin yaratdı. Nəticədə indiyədək ikitərəfli münasibətləri hərtərəfli şəkildə tənzimləyən 120-dən çox normativ-hüquqi sənəd imzalanmışdır.

Ötən illər ərzində tərəflər müxtəlif məsələlərdə bir-birinə qarşılıqlı dəstək verməklə prinsipial yanaşma nümayiş etdirirlər. Özbəkistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh və siyasi yolla həllinin tərəfdarıdır və münaqişənin həllinin əsas şərtinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası və suverenliyinin qorunması olduğunu hesab edir. Bu vaxta qədər Özbəkistan Ermənistanda səfirlik belə açmayıb. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindəki vəziyyət BMT-nin Baş Assambleyasında müzakirə olunarkən, səsvermə zamanı

Rusiya Ermənistanı dəstəklədi, KTMT-yə daxil olan Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan bitərəf qaldı, Özbəkistan isə, KTMT üzvü olmasına baxmayaraq, açıq şəkildə Azərbaycanın haqlı mövqeyini müdafiə etdi.

Beynəlxalq qurumların zirvə toplantılarında Azərbaycan və Özbəkistan prezidentlərinin görüşləri iki ölkə arasında münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsinə təkan verir. Digər tərəfdən regional problemlərlə münasibətdə Özbəkistanın təşəbbüslərinə Azərbaycanın dəstək verməsini rəsmi Daşkənd yüksək dəyərləndirir. Hər iki dövlət istər regional, istərsə də beynəlxalq xarakterli bir çox məsələlərdə oxşar mövqə tuturlar. Beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT, İKT, EKO, MDB və Türkdilli Dövlət Başçılarının Forumları çərçivəsində iki ölkə arasında sıx əməkdaşlıq qurulub.

Son illər iki ölkə arasında siyasi məsləhətləşmələr geniş tətbiq edilir. İki ölkənin parlament və hökumət nümayəndə heyətlərinin qarşılıqlı surətdə görüşləri keçirilir. Özbəkistanın bir sıra yüksək səviyyəli dövlət və hökumət nümayəndələri Azərbaycana səfər etmişlər. 2019-cu ilin iyulunda Azərbaycanın Baş nazirinin müavini Əli Əhmədov Özbəkistanın Baş nazirinin müavini Aziz Abduxakimov ilə görüşüb qarşılıqlı münasibətləri müzakirə etmişlər.

Ticari-iqtisadi münasibətlər ikitərəfli əməkdaşlığın prioritet istiqamətlərindən biridir. Bu sahədə əməkdaşlıq azad ticarət rejimində həyata keçirilir və iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini əhatə edir. Özbəkistan Azərbaycana nəqliyyat vasitələri, əlvan metallar, əczaçılıq məhsulları, gübrələr, elektrik və mexaniki cihazlar, kənd təsərrüfatı məhsulları ixrac edir. Azərbaycan isə Özbəkistana əsasən mexaniki cihazlar, qənnadı məmulatları, müxtəlif üzvi və kimyəvi birləşmələr, aşılayıcı və boyaq ekstratları ixrac edir.

2019-cu ilin fevralında Azərbaycan nümayəndə heyəti Özbəkistanda səfərdə olub. Özbəkistana səfər çərçivəsində Azərbaycan nümayəndə heyəti “Bakan Tex” tekstil fabriki, “Artel” elektrik məişət texnikası, “Uzbekipaksanoat” ipək, “Uzaqrotexsanoatholding” kənd təsərrüfatı texnikası istehsalı müəssisələrinin fəaliyyəti ilə tanış olub. Ticari-iqtisadi fəaliyyəti tənzimləyən mühüm mexanizm Özbəkistan ilə Azərbaycan arasında yaradılmış əməkdaşlıq üzrə Hökumətlərarası birgə komissiyadır. Bundan əlavə, ticari-iqtisadi sahədə əməkdaşlığın genişləndirilməsi məqsədi ilə ölkələr arasında nazirlər səviyyəsində fəal dialoq qurulmuşdur.

Hazırda Azərbaycanda nəqliyyat, ticarət, sənaye və xidmət sahələrində Özbəkistan kapitallı 30-dan çox şirkət fəaliyyət göstərir. 2018-ci ildə ticarət dövriyyəsi 46,5 faiz artıb. 2019-cu ilin əvvəllərindən Azərbaycanın ixracının artması müşahidə olunur. Özbəkistan və Azərbaycan investisiya sahəsində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində müəyyən uğurlar əldə ediblər. Hazırda Özbəkistanda Azərbaycan investorlarının iştirakı ilə 80-dən çox müəssisə, o cümlədən 70-dən artıq birgə müəssisə fəaliyyət göstərir. Onlar iqtisadiyyatın enerji, yeyinti və yüngül sənaye, maşınqayırma, metal emalı, sığorta, maliyyə, elm və təhsil, tikinti və ticarət sahələrində ixtisaslaşırlar.

Hər iki ölkənin nəqliyyat-tranzit potensialı böyükdür və bu sahədə əlverişli infrastruktur yaradılıb. Bu mənada Mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizinə, daha sonra Qafqaz vasitəsilə Qara dəniz və Aralıq dənizi limanlarına gedən nəqliyyat marşrutları xüsusi aktuallıq kəsb edir. Azərbaycanın paytaxt limanı Özbəkistan üçün Bakı-Tbilisi-Qars yeni perspektivli dəhlizi inkişaf etdirməyə imkan verən Cənubi və Mərkəzi Avropa bazarlarına, həmçinin “Mersin” Aralıq dənizi limanı və “Poti” Qara dəniz limanı vasitəsilə Yaxın Şərq, Cənubi və Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinə aparan mühüm nəqliyyat qovşağına çevrilə bilər.

Özbəkistan-Azərbaycan birgə biznes forumları, eləcə də iqtisadi sahədə həyata keçirilən digər tədbirlər sayəsində əməkdaşlığın yeni sahələri müəyyən edilmiş və bir sıra uğurlar qazanılmışdır. Özbəkistan buğdasının Azərbaycan bazarına tədarükünün təcrübəsi də vardır. Eyni zamanda, Özbəkistanın pambıqçılıq və toxuculuq sahələrindəki böyük potensialı qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın yeni istiqamətlərinin müəyyən edilməsi baxımından vacib ola bilər. Digər tərəfdən dünyada cərəyan edən böhranlar fonunda qarşılıqlı əmtəə dövriyyəsinin sürətinin artırılması son dərəcə əhəmiyyət kəsb edir.

Qarşılıqlı münasibətlərdə mədəni-humanitar cəhətlər yenə də yüksələn xətlə inkişaf etməkdədir. Görkəmli Azərbaycan və özbək klassikləri - Əlişir Nəvəi, Mirzə Uluqbəy, Nizami Gəncəvi, Nəsirəddin Tusi, Məhəmməd Füzuli və bir çox başqalarının yaratdıqları əsərlər təkcə Şərq xalqlarının deyil, həm də bütün dünya sivilizasiyasının inciləri, dəyərli sərvətidir.

Azərbaycanda da özbək xalqının zəngin tarixi və mədəniyyətinə, dünya sivilizasiyasının inkişafına verdiyi töhfələrə böyük hörmətlə yanaşılır. Bakıda böyük özbək şairi Əlişir Nəvəinin abidəsinin açılış mərasimi keçirilmişdir. Azərbaycan paytaxtının mərkəzi küçələrindən biri görkəmli alim və dövlət xadimi Mirzə Uluqbəyin şərafinə adlandırılmışdır. Əlişir Nəvəinin demək olar ki, bütün əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir. Müstəqillik illərində Özbəkistanın 27 nəfər azərbaycanlı vətəndaşı - müəllimlər, inşaatçılar, hərbcilər, mədəniyyət və incəsənət ustaları - yüksək dövlət mükafatlarına layiq görülmüşlər.

İki ölkədə keçirilən müxtəlif mədəniyyət və incəsənət festivalları, forum və sərgilər qarşılıqlı mədəni əlaqələrin daha da güclənməsində mühüm rol oynamışdır. Azərbaycanın incəsənət xadimləri Səmərqənddə keçirilən “Şərq tərənləri” beynəlxalq musiqi festivalının, opera, teatr və kino festivallarının daimi və fəal iştirakçıları olmuşlar. Öz növbəsində Özbəkistan nümayəndələri hər il Bakıda keçirilən Beynəlxalq Muğam Festivalında iştirak edir və mükafatlar alırlar.

İki ölkənin Elmlər akademiyaları və ali təhsil müəssisələri arasında birbaşa əlaqələri getdikcə genişlənir. Bu sahədə əməkdaşlıq “Təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında hökumətlərarası saziş”ə əsaslanır. İki ölkə arasında dini, hərbi və bir sıra digər istiqamətlər üzrə müzakirələr aparılıb, hərbi əməkdaşlıq haqqında saziş imzalanıb. Bu gün bu iki qüdrətli dövlətin ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında baş verən dəyişikliklər, böyük uğurlar qarşılıqlı etimada əsaslanan münasibətlərin inkişafına münbit şərait yaradır. Ümid edirik ki, illər ötdükcə Özbəkistan və Azərbaycanın uğurları daha möhtəşəm olacaq.